

40 jaar Wereldwinkel Hilversum

Van rietsuiker tot cadeauwinkel

EGBERT PELGRIM

Op 9 april 1971 werd de Hilversumse Wereldwinkel officieel geopend. De eerste klant werd VVD-raadslid mevrouw Wester-Fresemán Gratama. Dezelfde mevrouw die in de raadsvergadering van november 1970 nog verklaarde: *De Wereldwinkel is nog linkser dan Sjaloorn!* Men verkoopt er zelfs bestek, gemaakt van aluminium uit neergeschoten Nato-vliegtuigen in Vietnam! Er was dus aan de komst van die eerste wereldwinkel nogal wat politieke strijd vooraf gegaan.

UNCTAD

Dat van dat vliegtuigaluminium was zwaar overdreven; het ging om kampeerbestek dat het echtpaar Jaap en An Luiting, twee van de oprichters van Wereldwinkel Hilversum, voor het goede doel beschikbaar hadden gesteld uit de inventaris van hun opgeheven campingzaak. Zij maakten deel uit van een groepje Hilversummers dat rond 1969 besloot dat het in de wereld ongelijk verdeeld was en dat daar wat aan moest gebeuren. Medio 1970 openden zij een nood-wereldwinkel aan de Ruitersweg 21a, waar naast suiker en koffie uit de Derde Wereld onder andere ook het gewraakte aluminium bestek werd verkocht. Het gemeentebestuur bleek namelijk, ondanks de enorme leegstand in het centrum, niet bereid om voor dit initiatief ruimte beschikbaar te stellen.

In de jaren zestig nam de Verenigde Naties het initiatief tot UNCTAD, de *United Nations Conference on Trade and Development*. Derde Wereldlanden waren in die tijd door de internationale handelspolitiek gedwongen hun producten tegen afbraakprijs te leveren en werden door hoge importheffingen verhinderd hun producten zelf in het Westen te verkopen tegen aanvaardbare prijzen. Het verschil tussen de arme landen en het rijke Westen werd daardoor in rap tempo groter en de ontwikkelingslanden kregen in toenemende mate te ma-

Aan het Stationsplein 14a was tussen 1971 en 1978 de Hilversumse Wereldwinkel gevestigd. (alle afbeeldingen: coll. WWH)

ken met armoede, honger en ziekte. Door de UNCTAD-conferenties, die sinds 1964 elke vier jaar worden gehouden, probeerde men daar wat aan te doen. Aanvankelijk weinig succesvol hebben deze conferenties er – langzaam en geleidelijk – toe geleid dat arme landen nu beter voor zichzelf kunnen zorgen. Zoals mijn oude wiskundeleraar Jacques Balhan (ook al betrokken bij de oprichting van Wereldwinkel Hilversum) altijd zei: *We moeten ze geen vis geven, maar een hengel, en ze leren hoe je moet vissen.* UNCTAD in een notendop. Op de UNCTAD II-conferentie in New Delhi, 1968,

In de beginjaren was de Wereldwinkel het hart van actievoerend Hilversum. Er werden acties gevoerd tegen Outspan-sinaasappelen (uit Zuid-Afrika, waar toen nog apartheid was) en vóór de verkoop van diervriendelijke scharreleieren – tegenwoordig vanzelfsprekend, maar in die tijd beslist nog geen gemeengoed.

vroegen de Derde Wereldlanden om hun producten een vrijere toegang te verlenen tot de Westerse markt. Ze kregen nul op het rekest, met uitzondering van de export van rietsuiker op de vrije markt. In Nederland leefde inmiddels al wel het besef dat er grondig wat moest gebeuren aan de grote (en toenemende!) armoede in de Derde Wereld – het was immers de tijd van de hippies, provo's en wereldverbeteraars in het algemeen. Wereldomroepverslaggever Dick Scherpenzeel (1923-1973) riep na de teleurstelling van UNCTAD II op om ontwikkelingssamenwerking maar zelf ter hand te nemen, nu de overheid verstek liet gaan, door 'Derde Wereldwinkels' te openen. Op 1 april 1969 opende de eerste Wereldwinkel in Breukelen, al snel daarna volgden Amsterdam, Rotterdam, Schiedam, Utrecht en Haarlem. Deze Wereldwinkels verkochten rietsuiker en handwerkproducten van de ideële importeur S.O.S. (Steun Onderontwikkelde Streken, nu

de Fair Trade Organisatie). In 1969 kwam er een landelijk coördinatiepunt en in 1970 werd de Landelijke Vereniging van Wereldwinkels opgericht. Twee jaar later waren er al 140 Wereldwinkels.

Stationsplein 14a

Ook in Hilversum wilde een groep initiatiefnemers aan de gang om de producten van de Derde Wereld hier verkrijgbaar te maken. Maar daaraan was vastgekoppeld, dat was vanaf het begin duidelijk, de noodzaak om de Hilversumse bevolking ook bewust te maken van de structurele ongelijkheid in de wereld. Een winkel was dus ideaal, en daar er in de binnenstad een hele reeks panden leeg stond (vanwege de binnenstadsplannen van de gemeente) volgde een verzoek aan het gemeentebestuur om een onderkomen beschikbaar te stellen. Maar met name de regenteske AR-burgemeester dr. P.J. Platteel, voormalig gouverneur van Nieuw-

Guinea, moest niets van 'dat linkse tuig' hebben. Na heftige discussies in de gemeenteraad en bemiddeling van wethouder Geels kregen de initiatiefnemers de beschikking over Stationsplein 14a, een voormalige sigarenwinkel op de hoek van de Leeuwenstraat. Eerst voor vier maanden, verlengd met twee maanden en met een optie tot verlenging. Wereldwinkel Hilversum was een feit.

De opening van de winkel, op Goede Vrijdag 1971, werd verricht door dominee Okke Jager van het radiopastoraat IKOR, nu de IKON. Opmerkelijk is dat de IKON nog steeds tot de vaste klanten van de Wereldwinkel behoort. Ds Jager citeerde uit de *Lusitaanse bullebak*, een musical van Weiss over de Portugese koloniale heerschappij in Angola. Onder de aanwezigen waren fractieleden van het toenmalige Progressief Hilversum (dat een belangrijke bijdrage in de discussie leverde) en enige andere raadsfracties. In het verkoopassortiment naast (uiteraard) suiker onder andere ook thee, bamboelampen, raamhangers, cocosaapjes en (vooral ook) boekjes, folders en brochures. Hieraan zouden al snel koffie, rijst, cacao en zeezout worden toegevoegd. De suiker werd in balen van 50 kilo besteld bij S.O.S. Wereldhandel en daarna in de winkel verdeeld in zakken van een kilo en zelfs kleine suikerzakjes. Dat liep vrij goed, want na een maand waren er al tien balen op en moest er bijbesteld worden. Terwijl de winkel maar drie dagen per week geopend was.

Woelige jaren

In de beginjaren van de Wereldwinkel stond het bewustmaken van de bevolking voorop. De wereldwinkeliers hielden dan ook regelmatig trainings-, scholings- en motivatieavonden, waar uitgebreid werd gediscussieerd over onrechtvaardige handelsstructuren en politieke bewustwording. Een en ander vertaalde zich ook in de verkoopmethodes. Zoals een toenmalige vrijwilliger zich 25 jaar later herinnerde: *Klanten werden eerst overgoten met bloedstollende verhalen over uitbuiting en imperialisme voordat het pak koffie of suiker over de toonbank ging. Bewustwording, daar ging het allemaal om.* Achter in de winkel was dan ook een apart 'praathuis' ingericht, waar de bezoekers de nodige informatie tot zich konden nemen. De Wereldwinkel was veel meer een actiecentrum dan een winkel. Campagnes werden gehouden voor het Medisch Komitee Nederland-Vietnam, tegen Angolakoffie en Outspan-sinaasappelen. Gaandeweg sloot de Wereldwinkel zich ook aan bij acties op milieugebied, tegen kernenergie en tegen kernwapens.

Natuurlijk leidde dit intern tot de nodige ideologische conflicten. Moest het accent op verkopen of bewustwording liggen? Is materiële ondersteuning van producenten of politiek protest tegen onrechtvaardige handelsstructuren belangrijker? Of moet de Wereldwinkel ook de politieke (maar vaak niet geweldloze) strijd van progressieve organisaties in de Derde Wereld ondersteunen? Dergelijke op zich legitieme vra-

Voor een actie tegen koffie uit Angola (toen nog een kolonie van Portugal) werden er in 1973 voor de ingang van een supermarkt aan de Kamerlingh Onnesweg informatiefolders uitgedeeld.

Voor de verhuizing naar de Langestraat in mei 1978 (uiteraard met een milieuvriendelijke bakfiets) kwam minister Jan Pronk persoonlijk een handje helpen. Vanaf deze bakfiets hield hij vervolgens voor de winkel in de Langestraat een openingstoespraak (met megafoon om boven het verkeerslawaai uit te komen). Pronk opende in 1991 ook de winkel aan de Groest.

De Wereldwinkel aan de Langestraat 78 (1978-1991). Tekening van een onbekende leerling van het Comeniuscollege.

gen over visie en strategie brachten niet zelden heftige discussie teweeg en ook niet zelden verlieten vrijwilligers de organisatie met een kwade kop. De vrijwilligersgroep, die in de eerste tien, vijftien jaar van de Wereldwinkel vooral bestond uit scholieren, studenten en geëngageerde ouderen, kende een nogal fors verloop.

Langestraat 78

Het pand aan het Stationsplein was indertijd door de gemeente opgekocht om gesloopt te worden in het kader van de binnenstadplannen, in dit geval het herinrichten van het stationsgebied. Medio 1977 stond de sloop van het pand zo langzamerhand voor de deur en

De Wereldwinkel wilde het pand aan de Langestraat sieren met een muurschildering van een Chileense kunstenaar. Aanvankelijk had de gemeenteraad daar grote bezwaren tegen, maar na het voeren van enige acties kwam er in 1982 toch toestemming. De schildering werd gemaakt door een groep verbannen Chileense kunstenaars onder leiding van de Chileen Kata. Zij maakten in 1991 ook een muurschildering op het pand aan de Groest.

Het interieur van de winkel aan de Langestraat had iets ouderwets. Het assortiment bestond voornamelijk uit voedingswaren uit de Derde Wereld: suiker, thee, koffie, wijn, et cetera. Ook was er, net als aan het Stationsplein, een 'praathoek' waar veel informatiemateriaal over alle narigheid in de wereld beschikbaar was en waar onder het genot van een kopje verantwoorde koffie gediscussieerd kon worden.

moesten de wereldwinkeliers uitkijken naar een ander onderkomen. Na lang zoeken werd dit het winkeltje Langestraat 78, dat de gemeente ook als slooppand had gekocht. Uit milieuoverwegingen werd er per bakfiets verhuisd. Tweede-Kamerlid Jan Pronk, van 1973-1977 minister van Ontwikkelingssamenwerking in het kabinet-Den Uyl, reed op 28 maart 1978 de laatste bakfiets naar de Langestraat en opende het nieuwe pand. Uit zijn openingstoespraak:

De wereldwinkels vormen een ideaal kosmopolitiek actiemodel om drie redenen: het sluit van nature aan bij de relatie tussen de

eigen stad en de Derde Wereld; het is voor iedereen gemakkelijk te begrijpen; en het biedt talloze mogelijkheden om vanuit het winkel-model allerlei aanvullende activiteiten op te zetten. Heel veel mensen die nu in Nederland actief zoeken naar een betere ontwikkelingspolitiek, een beter milieubeleid, een politiek voor de stad die ten goede komt aan alle bewoners en niet alleen aan de reeds gegoeden, een echte duurzame vredespolitiek – en dat hangt allemaal onderling samen – hebben ooit inspiratie opgedaan in een wereldwinkel. Daarom zijn de wereldwinkels nodig. Daarom: aan de wereldwinkel Hilversum veel succes, veel inspiratie en doorzettingsvermogen.

Een groep vrijwilligers in 1980 tijdens een bezoek aan de Landelijke Vereniging van Wereldwinkels in Utrecht.

De Wereldwinkel huisde tussen 1991 en 1997 op de Groest 12, waar een pand van de gemeente gedeeld werd met Theater Achterom en het Gock. Hiermee werd de nieuwe koers: van een actiecentrum naar een laagdrempelige winkel definitief ingeslagen. In deze woelige overgangsperiode werd Nel Biersteker (foto onder) in 1994 de tweede voorzitter van de vereniging.

Het actievoeren ging aan de Langestraat gewoon verder. Fameus waren in die tijd de 'plakacties' waarbij de binnenstad ruim werd voorzien van pamfletten of affiches. In de loop van de jaren tachtig veranderde de winkel echter van een donker hol met duistere figuren die er heel variabele werktijden op na hielden tot een moderne,

laagdrempelige winkel waar zowel *alternatievelingen* als *chique geklede yuppen* naar binnen stappen.

Een andere aanpak

Er was een andere wind gaan waaien: niet langer was de bewustwording het belangrijkste, maar de verkoop. Medewerkers Peter Peek en Bosanka Rijvers vertelden eind 1989: *Als je de problemen van de Derde Wereld wilt bestrijden, moet je de oorzaken aanpakken. Dat kan alleen door de mensen daar een goede beloning voor hun producten te geven.* De verkoopcijfers moesten dus fors omhoog en dat kon alleen in een aantrekkelijke en professionele winkel, waar iedereen naar binnen kon lopen. De Wereldwinkel werd in dat jaar een echte vereniging en kreeg ook een echte winkelcoördinator: Fred van Brummelen. Eerste voorzitter werd Betty Leliveld. Het aantal vrijwilligers was echter tot slechts tien teruggelopen. Nogal wat van de oude vrijwilligers konden zich niet vinden in een dergelijke 'commerciële' opzet.

Groest 12

Inmiddels was ook de sloop van Langestraat 78 aanstaande. Nieuw onderdak werd gevonden op de Groest 12, ook weer een slooppand van de gemeente. De Wereldwinkel deelde het pand met Theater Achterom, het Gock en een paar toneelverenigingen. De winkel werd op 14 september 1991 feestelijk in gebruik genomen. Door de inspanningen van het bestuur, de winkel-

Youp van 't Hek opende in 1997 de nieuwe Wereldwinkel aan de Zeedijk 34.

coördinator en een groeiende groep enthousiaste vrijwilligers was het een open, moderne en lichte winkel geworden, wat inderdaad leidde tot veel meer klanten en navent hogere omzet. Dat laatste was ook wel nodig omdat de gemeente niet langer een symbolische, maar een commerciële huur voor de winkel vroeg. Nieuw in het assortiment was bijvoorbeeld kleding uit de Derde Wereld. In samenwerking met Theater Achterom werden er enkele malen per jaar modeshows georganiseerd. Ook de organisatie van de in- en verkoop werd aanmerkelijk geprofessionaliseerd; er liepen zelfs leerlingen van verschillende opleidingen stage. Een groeiend deel van de omzet vormden de kerstpakketten die door de vrijwilligers werden samengesteld uit wereldwinkelproducten en die hun weg vonden naar diverse instellingen en bedrijven.

Naar de Zeedijk

Maar ook het pand op de Groest moest plat, dus werd er opnieuw verhuisd. Dit keer naar Zeedijk 34, naast de fietsenstalling bij de Herenstraat. Ook hier betaalde de Wereldwinkel een commerciële huurprijs en moest het pand, een voormalige drukkerij, bovendien op eigen kosten verbouwen. Opnieuw lukte dit dank zij de hulp van een grote groep vrijwilligers en op 31 januari 1997 was het Youp van 't Hek die de winkel opende. Om de verbouwing mogelijk te maken had het bestuur een inzamelingsactie uit moeten schrijven en bij diverse culturele fondsen een subsidie aangevraagd. Aan de Zeedijk professionaliseerde de Wereldwinkel

Zeedijk 34 was van 1997 tot 2002 het onderkomen van de Wereldwinkel. Het was een ruim pand met veel opslag- en vergaderruimte.

verder: er werden verkooptrainingen gegeven en zaken als voorraadadministratie werden ingevoerd. Waar vroeger politiek engagement voorop stond, werd nu productkennis het belangrijkste. Ook het versterken van de onderlinge band tussen de vrijwilligers werd een belangrijke taak voor het bestuur. Uit die jaren dateren de fameuze zomerbarbecues en nieuwjaarsrecepties; goede gelegenheden voor de vrijwilligers – die vaak maar een ochtend of middag per week in de winkel staan – om kennis te maken met de rest van de circa 40 vrijwilligers die de winkel nu telt.

Voormalig bankgebouw

Na vijf jaar liep het huurcontract voor nummer 34 af en dat was voor de gemeente aanleiding om de maandelijkse huur fors te verhogen. Omdat het bestuur vond dat de Wereldwinkel er in eerste instantie was om de

De winkel aan de Zeedijk 4 (2002-2007) bood wat minder vierkante meters winkelruimte, waardoor het assortiment ingekrompen moest worden. De winkel werd wel helemaal volgens de landelijke 'transformatie-richtlijnen' ingericht en diende als voorbeeld voor veel andere wereldwinkels in het land.

bevolking in de Derde Wereld te ondersteunen en niet de gemeente Hilversum, besloot zij om op de commerciële markt winkelruimte te huren. Dit werd uiteindelijk Zeedijk 4, een voormalig bankgebouw naast de Febo, dat op 16 maart 2002 door Astrid Joosten werd geopend. Daar was wel opnieuw een forse interne verbouwing aan voorafgegaan.

'Pilot' voor de Transformatie

In de jaren daarvoor had de professionalisering van de Hilversumse Wereldwinkel ook de aandacht getrokken van de Landelijke Vereniging van Wereldwinkels. Ook daar was het besef doorgedrongen dat de wereldwinkels hun toch wat 'alternatieve' imago kwijt moesten en toegankelijke, moderne winkels moesten worden. 'Hilversum' liet zien hoe dat kon en werd betrokken bij het ontwikkelen van een landelijk in te voeren huisstijl voor alle wereldwinkels. De huiskleuren werden paars en geel, er kwamen logo's, vlaggen, stickers en ga zo maar door. Ook werd er een hele handleiding geschreven voor het verantwoord winkelen, waarin zaken als boekhouding, btw, winkeleiding en 'personeels'beleid aan de orde kwamen. Dit hele proces werd de 'Transformatie' genoemd, een ontwikkelingstraject dat de winkels in den lande in konden gaan. De Wereldwinkel Hilversum diende aan de Zeedijk 4 als pilot; met enige regelmaat kwamen besturen van andere wereldwinkels langs om te

Enkele vrijwilligers achter de verkoopbalie van Zeedijk 4.

Interieur van de winkel aan de Schoutenstraat: de Wereldwinkel heeft zich ontwikkeld tot een moderne cadeauwinkel. (foto: EJP)

kijken hoe zo'n transformatie georganiseerd kon worden.

Deel van de Transformatie naar de Zeedijk 4 was het idee dat een betere plek ook meer verkoop op zou leveren. De huur was nagenoeg gelijk aan die voor Zeedijk 34, maar doordat de winkel veel dichterbij de Kerkstraat lag, waren de resultaten toch een stuk beter. Nadeel was wel dat de winkelruimte op zich kleiner was, zodat een deel van het assortiment (o.a. de kleding) kwam te vervallen. De Wereldwinkel werd daardoor veel meer een cadeauwinkel.

Aan de Zeedijk 4 deed naast het pinapparaat ook de computer zijn intrede. Niet alleen op het kantoor op de eerste verdieping, maar ook aan de toonbank, waar de kassa door een computer vervangen werd. Nieuwe techniek die aanvankelijk door de vaak wat oudere vrijwilligers moeilijk werd gevonden.

Naar de Schoutenstraat 3

Opnieuw verliep na vijf jaar het huurcontract (wat overigens heel gebruikelijk is in commerciële verhuur van winkels) en verlenging liep ook weer erg in de papie-

De winkel aan de Schoutenstraat (sinds 2007), hier tijdens enkele activiteiten in het kader van de landelijke Wereldwinkeldag (elk jaar in begin mei).

De huidige groep vrijwilligers van de Wereldwinkel tijdens de jaarlijkse vrijwilligersbarbecue vorig jaar.

ren. Nieuwe ruimte werd gevonden aan de Schoutenstraat 3, vlak bij de C&A, waar de Wereldwinkel nog steeds huist. Het verkoopoppervlakte was hier groter, maar de kantoorruimte en magazijn veel kleiner. De winkel hier werd op 3 februari 2007 door loco-burgemeester Ben Hammer geopend.

De Wereldwinkel nu

In de Wereldwinkel anno 2011 gaan commercie en idealen hand in hand. De winkel verkoopt authentieke producten met een hedendaags tintje uit ontwikkelingslanden. De producten zijn gemaakt met respect voor mens en milieu. Omdat de producenten – zoals zilversmeden, pottenbakkers en koffieboeren – er een rechtvaardige prijs voor krijgen, kunnen ze een menswaardig bestaan opbouwen. De makers zijn Mexicaanse koffieboeren, Balinese houtsnijders of Thaise keramisten. Sommigen hebben een eigen bedrijfje, anderen werken in kleine fabrieken. Allemaal mensen die door de verkoop van hun producten een beter leven kunnen opbouwen. Een leven zonder armoede en met voldoende kansen op ontwikkeling. De Wereldwinkels vinden dat de wereldhandel moet veranderen zodat producenten die kans ook echt kunnen krijgen.

Door de jaren heen heeft de Hilversumse Wereldwinkel zich ontwikkeld tot een moderne cadeauwinkel, die door een kleine 45 vrijwilligers en bestuursleden draaiende wordt gehouden. De opbrengsten leveren een wezenlijke bijdrage aan de ontwikkeling van de Derde Wereld. Daarnaast heeft Hilversum een belangrijk aandeel gehad in de landelijke moderniseringgolf van de wereldwinkels. De winkel heeft in 40 jaar vooral een kleurrijke geschiedenis gehad met veel ups en downs. Over deze kleurrijke geschiedenis verscheen het jubileumboekje, dat in de Wereldwinkel verkrijgbaar is.

